

עדר הבקר במרחביה

אף ל-4000 ליטר לפרה ולשנה. ב-1928 הוקם במרחביה מיכל החמצה מודרני, ראשון בארץ, תוך כוונה לספק לעדר הבקר מספוא עסיסי בער נה הארוכה של חוסר מספוא ירוק עונתי, כי הרי איזור זה היה אז איזור בעל מובהק, ואף מים לצרכי האנשים ניתנו במשורה.

לאחר התנחלותו של קיבוץ השוה"צ במרחביה הוחל בשימוש קבוע בתחמיץ ובשנת 1929 אף בוצע ניסוי ראשון ע"י מחלקת ההדרכה בהאבסת התחמיץ. האספקה לעדר בימים ההם התבססה על שחת בכל ימות השנה, ירק בקיה ודגנים (לפעמים גם תלתן) בעונת האביב, סלק מספוא ותירס בעל בעונת מאי—אוגוסט; בשאר חודשי השנה שימש תחמיץ התירס כמספוא עסיסי. תערובת המזון המרוכז הכילה כמויות ניכרות של גרגרים מתוצרת המשק.

כבר בשנים הראשונות לקבלת העדר נתנסו בוקרי הקיבוץ במגפת ההפלה המדבקת שכמעט וגרמה לחיסול הענף. מאמצע ספטמבר 1930 עד ינואר 1931 הפילו 20 פרות! לא היה קל כל עיקר להכריע בשאלת ביעור המחלה וקיומו של הענף בעתיד. היו שהציעו חיסול מידי של כל העדר הנגוע וכינון עדר חדש ע"י רכישת בהמות מהחוץ. אולם גברה דעתם של אלה, ובכלל זה גם דעת מחבר רשימה זו, שמוטב לקיים את העדר הנגוע כל עוד פוריותו ופרינו יתקיימו ולפתח את העדר הבריא לעתיד לבוא מהשגר. הנימוקים לכך היו: (1) חיסול פרה בשוק הבשר היה כרוך אז בהפסד של $\frac{3}{4}$ ממחירה; (2) השוק לפרות חלב בארץ היה מצומצם מאוד, והיה ספק אם אפשר יהיה למצוא פרות שתהיינה בעלות ערך טיפוחי כפרות הנגועות שבמשק; (3) וניי מוק אחרון — המכריע ביותר — עובדי הענף דאז היו מוכנים להטיל על עצמם את נטל התקנות החמורות בביצוע ההפרדה הקפדנית בין העדר הנגוע לבין העדר הבריא; ואמנם האירה להם ההצלחה פנים במשימה זו.

כאמור, פרצה המחלה בתרצ"א; לעדר הנגוע הופרדו 30 פרה ועד תרצ"ח נתקיימו כ-20 מאלה. עדר זה הגיע במרוצת השנים לתנובה ממוצעת

בתשכ"ג הגיע עדר החלב שבקיבוץ מרחביה לשיא ארצי בתנובה הממוצעת לפרה בשנה. עובדה זו מעוררת דאי סקרנות בחוגי הבוקרים בארץ ואנסה למסור להלן אילו פרטים על עדר זה.

משהו על עברו של הענף

ענף בקר החלב במרחביה הוא מבין הוותיקים שבארץ. לפני כ-50 שנה הוחל בכינונו, כשהמשק הוחזק אז ע"י חברי הקואופרציה שנוסדה ביוזמת פרופ' אופנהיימר. מתיישבים אלה היו רובם ככולם מנוסים בחקלאות ואחדים מביניהם גילו יידע וחיבה לענף החלב. אזכיר בהזדמנות זו את משהולד גפנר, שהיה אז בין הבולטים שבבוקרים ונשאר נאמן לענף אף לאחר מכן, עד ימינו אלה, אם כמדריך בהתיישבות החדשה ואם כבעל עדר בקר במשקו הפרטי. אין אמנם פרטים רבים על העדר מהימים ההם, אולם לא אטעה אם אאמור את כושר ההנבה שלו ב-1000—1500 ק"ג בשנה לפרה. אין לשכוח שהיתה אז נחשונות רבה בנינון ענף בקר חלב בארץ, בטרם התפתחו דרכי השיווק של החלב, באין עזרה ווטרינארית מינימאלית, וללא כל ניסיון בייצור מספוא ובהזנת בקר חלב בתנאי הארץ.

צרות לא חסרו כמובן, ומגפות שונות (דבר ועד) העמידו לא פעם בסימן השאלה את קיומו של הענף. אולם שררה אז ההכרה אצל המתיישבים, אצל הראשונים כבבאים אחריהם, שמשק חקלאי מעורב לא יתואר בלי ענף בקר החלב; ועל אף כל התקלות לא נדם קול געיית הפרות במשק מרחביה מאז ועד היום הזה.

כבר בימי מלחמת העולם הראשונה נזדמן לי ללגום כוס חלב מפרות מרחביה, אולם הכרה יסודית יותר עם עדר זה עשיתי בשנת 1927, כשהתחלתי בעבודתי כמדריך. באותה שנה נמר צאו כבר בעדר פרות מצאצאי ההכלאה התולנרית, רובן מדור ראשון, וכן סוריות ומעורבות מכל המינים שהם. התנובות, אף הן כבר היו אז ברמה „גזעית“, שעלתה במקרים לא מעטים

מנחם פלשנר

המאמץ העיקרי. כבר הוזכרה לעיל התנובה הממוצעת הגבוהה של העדר בתרצ"ו, שיש להעריכה לפי התנאים של „הימים ההם", כשהיציאה מהעדר נעה סביב 12%—15 בס"ה, את הפרות היו דנים ליציאה כשתנובתן היומית היתה מצטמקת עד לאפס כמעט, וכשמנות המזון

של קרוב ל-4800 ליטר (תרצ"ו). בראשית תרצ"ט, כתשע שנים מיום פרוץ המגפה, נמצאו עוד במשק 14 פרות נגועות, רובן זקנות מופלגות; ומתוך שלא היה כדאי לטפל בהן כעדר נפרד, ומחמת החשש של קיום מוקד הנגע בצידו של עדר בריא גדול, נמכרו כולן, חלק הרות — לחליבה, והשאר לשחיטה. בעת חיסול העדר הנגוע נמצאו כבר ברפת הבריאה 80 פרה ו-40 עגלות מכל הגילים.

תיאור מפורט על מהלך המגפה וחיסולה, שיש בו ענין גם כיום, פורסם ב„השדה", כרך כ' ע"י מנחם פלשנר, שהיה אז אחד מאנשי הצוות הנאמנים והמסורים, שנשאו בעול זה ויכלו לו. זכורים עמי מהימים ההם יתר אנשי הצוות — זוהר ונשקה ז"ל, שניספו באסון הטביעה בים כינרת, וייבדלו לחיים חירותי והשאר, שהודות להתמדתם והתעניינותם בקיום הענף וקידומו, חילצוהו מהנגע ואף הבטיחו את רווחיותו.

ראויה לציון מיוחד עירנותם של העובדים להעלות את כושר ההנבה של העדר באותה תקופה, כשהשקידה על הבראתו תבעה את

חירותי, ראשון מימין, נהנה משפע החלב שמעניקה לו „עדה", זוהר ז"ל, נשקה ז"ל.

1938 היא הניבה ב־10 תקופות חליבה 50,420 ק"ג חלב, ובתקופות השיא שלה, ב־5, 6, 7 — היו תנובותיה — 6190, 7219, 6918 ק"ג עם אחוז שומן שנע בין 3.5 ל־3.8. באחת התקופות, בשנת תרצ"ג, היא הגיעה לשיא יומי של 42 ק"ג.

המרוכז היומיות לפרות בשיא ההנבה לא חרגו מעבר ל־7-8 ק"ג. אזכיר בהזדמנות זו לטובה את "עדה", הצ'מפיונית מהימים ההם (ראה תמונה 3). "עדה" זו נולדה בשנת 1925 לאם דמשקאית ולאב הולנדי; החל משנת 1927 ועד

הפרה "עדה" מעדר מרחביה, שהגיעה בשנת תרצ"ג לשיא יומי של 42 ק"ג חלב.

לקיים יחידת עדר שתהא תואמת את תנאי המשק.

במרוצת השנים נתחלף כמובן צוות העובדים; הראשונים נתעייפו ויצאו ל"פרנסות" אחרות במשק, ובאו צעירים תחתם. אולם המבקר כיום ברפת מתרשם שאלה הוותיקים הצליחו להוריש לדור הממשיכים, רובם ילידי המקום, את ה"יחס" המסורתי לענף ועוררו בהם יוזמה להתקדם בתנאי המימשק של ימינו.

ענף הבקר בתשכ"ג

כאמור, זכה צוות העובדים בפרס העבודה לשנת תשכ"ג, על פרטי ההישג ידובר בהמשך הדברים ובינתיים נסקוד את קורות העדר בתשכ"ג לסעיפיהם השונים, תוך השוואה מדי פעם, במה שהיה בשנים תשכ"א ותשכ"ב.

לא ידוע לי אם "עדה" זו הקימה שושלת ואם צאצאיה תרמו משהו לשיא של תשכ"ג; בכל אופן משמשת עצם הופעתה ראיה משכנעת לטיב הגרעין של העדר ולעינם הטובה של הבוקרים, שידעו לגלות כבר בימים ההם את הטוב הגנוז בבהמותיהם.

לא חלקה היתה דרכו של העדר גם אחרי ביעור ההפלה. חוץ מהמס שגבתה מדי פעם מגיפת הפה והטלפיים, הוכה העדר קשות גם על ידי השחפת וההיפאקארקאטוזיס (מחלת "איכס"). בשנת 1954 היה הכרח להוציא לשחיר טה 70 פרה, כשהוחלט לבער את השחפת, ובגלל מחלת "איכס" נאלצו שוב להוציא לשחיטה 50 פרה. ממילא יובן שבוקרי מרחביה נאלצו להי עזר שוב ושוב בבקר מהחוץ, עגלות בעיקר, כדי

העדר והתנועה בו

טבלה 1. גודל העדר, בממוצע שנתי, בשנים תשכ"א-תשכ"ג

השנה	פרות	עגלות	עגלים	ס"ה ראשים
תשכ"א	130	159	84	373
תשכ"ב	140	164	81	385
תשכ"ג	142	162	98	402

הנתונים שבטבלה 1 מראים שקצב ההתרחבות של העדר בשלוש השנים הנ"ל היה מצומצם, והסיבות לכך – חוסר שיכון מתאים והסלקציה החריפה בעדר הפרות. אמנם גידול בשנים אלה כמעט כל העגלות כפרות חילופין, אולם גם בקרב המבכירות בוצעה סלקציה יסודית. עיכוב נוסף בהרחבת עדר הפרות נגרם בעקב המחלות ומקרי התמותה בעדר היונקות. רק בסוף תשכ"ג, עם השלמת בניית סככות לבניההבקר, פסקו המחלות. בעריכת הבירור בעדר הפרות הופנתה תשומת-הלב לא רק לכושר ההנבה אלא גם לרגישות למחלות עטין ולפגמים בהתלבבות; הפסילה מחמת ליקויים אלה הגדילה איפוא את מספר היוצאות. בשל כך העדר הוא גם צעיר ביותר וכשני שלישים מהפרות היו בתשכ"ג בגילים שנעו בין 3 ל-5 שנים. על התנועה בעדר ב-3 השנים האחרונות אפשר ללמוד מטבלה 2.

טבלה 2. התנועה בעדר בשנים תשכ"א-תשכ"ג

פרטים	תשכ"א	תשכ"ב	תשכ"ג
מספר הפרות שהמליטו	102	100	111
מספר המבכירות שהמליטו	60	63	64
נולדו עגלות	85	82	77
נולדו עגלים	79	86	103
מספר הפרות שנמכרו	46	46	52
מספר העגלים שנמכרו	95	44	65
נשחטו פרות	6	10	11
נשחטו עגלות	11	5	9
נשחטו עגלים	18	7	14
מתו עגלות	1	9	7
מתו עגלים	6	11	13

עיון בטבלה 2 מגלה מיד את סיבת הקצב האיטי בהגדלת עדר הפרות; בתשכ"ג יצאו 63 פרות – רובן לשוק הבשר ורק בודדות לחליבה. מבין היוצאות בתשכ"ג היו 10 שנפסלו מחמת מחלות עטין. מן הראוי לציין שבתשכ"ג לא קרה אף מקרה של מוות בעדר הפרות.

בביקורי במשק בתחילת מארס ש.נ. היה באפשרותי להיווכח בהופעתו הצעירה של עדר הפרות, וכן נתרשמתי טוב ממבנה העטינים וצורתם. הפרות לא נראו שמנות-מפוטמות כיון שרובן היו אז בשלבי ההנבה הגבוהה. גם בעגרות לות לכל גיליהן לא התבלט כלל מראה של בהמות-מרבק, שהינו כה שכיח בשנים האחרונות ברבים מעדרי החלב בארץ.

חזנת העדר

לרשותו של משק מרחביה עומדים שטחים נרחבים לגידולי תבואות ומספוא, ובהתחשב בממדיו המצומצמים של העדר אפשר היה להניח שהמספוא מתוצרת המשק יהווה את החלק המכ-

טבלה 3. האספקה לסוגיה השונים (בטונות)

סוג המספוא	תשכ"א	תשכ"ב	תשכ"ג
מספוא גס ירוק ועסיס:			
תירס	358	402	694
תחמיץ תירס	255	372	195
תלתן	614	683	1,051
אספסת	91	35	—
דגנים (בעל)	82	33	54
קליפות הדורים	273	122	290
סחיט סלק רטוב	700	568	485
תחמיץ סחיט סלק	92	122	134
תחמיץ דגן וקליפות	42	—	63
תחמיץ קודקודי סלק	35	25	37
מספוא גס יבש:			
שחת	363	263	282
מספוא מרוכז:			
תערובת	500	619	700
סחיט סלק יבש	—	22	23
מולאסה	35	44	27

זה הוא זול מאוד, מצוי בשפע במשך עונה קצרה, יחסית, וצריך היה למצוא תשובה לשתי שאלות: (1) מהו גודל המנה האופטימאלית, ו-(2) כיצד להאריך את עונת השימוש במספוא זה. לעת עתה נוהגים להאכיל 30–40 ק"ג סחיט לח טרי לפרה וליום, אם כי טרם נשתכנעו שזוהי המנה האופטימאלית; ואשר להארכת תקופת השימוש, הרי נמצא פתרון משביע רצון בהחלת העודפים בתפירה מרוצפת בטון.

המזון המרוכז הותקן בעבר במחסני המשק, אולם ממחצית תשכ"ג הוא הוחלף בכופותיות מתוצרת מכון התערוכות המרכזי. על שאלתי מהי התרשמותם מהכופותיות נעניתי שאמנם תערוכות זו נאכלת טוב יותר, נוחה בשימוש ויתכן שאף השפיעה לטובה על הנבט החלב, אולם יחד עם זה התבלטה בצורה חד-משמעית פחיתת מתכונת השומן בחלב בשיעור של 0.5%.

ריע בתפריט המזון של העדר, אולם מתברר שגם משק זה, הולך עם הזמן, אם כי לא בקצב מהיר ביותר, והוא טרם השלים עם מהפכות קיצוניות כפי שהתחוללו פה ושם. מתכוון אני בדברי אלה באופן מיוחד ליחס שבין המזון המרוכז למספוא הגס בתפריט. הטבלאות 3 ו-4 ידגימו את מגמת ההתפתחות בשלוש השנים האחרונות ואת המצב כיום.

טבלה 4. תפריט המזון למרכיביו השונים ביח"מ ובאחוזים

מרכיב התפריט	תשכ"א	תשכ"ב	תשכ"ג
מזון מרוכז	56	60	64
שחת	15	15	10
תחמיץ	6	7	12
מספוא ירוק	23	18	14

מטבלה 3 למדים שהמספוא הירוק המשקי מתבסס על התלתן והתירס בעיקר. התחמיצים לסוגיהם השונים הולכים ומתרבים. גדול הוא חלקו של סחיט סלק הסוכר הלח בתפריט, בצורה טריה ובצורת תחמיץ, וזה — בגלל קירבת בית החרושת לסוכר למשק. סחיט זה משמש תחליף לסלק מספוא, שכן משק מרחביה אינו מייצר אותו כלל. גם קליפות פירות הדר תופסות מקום ניכר בתפריט, וכפי שנאמר לי יש סיכוי להרחבת השימוש במספוא זה מפאת מחירו הזול (18 ל"י הטונה בפתח הרפת).

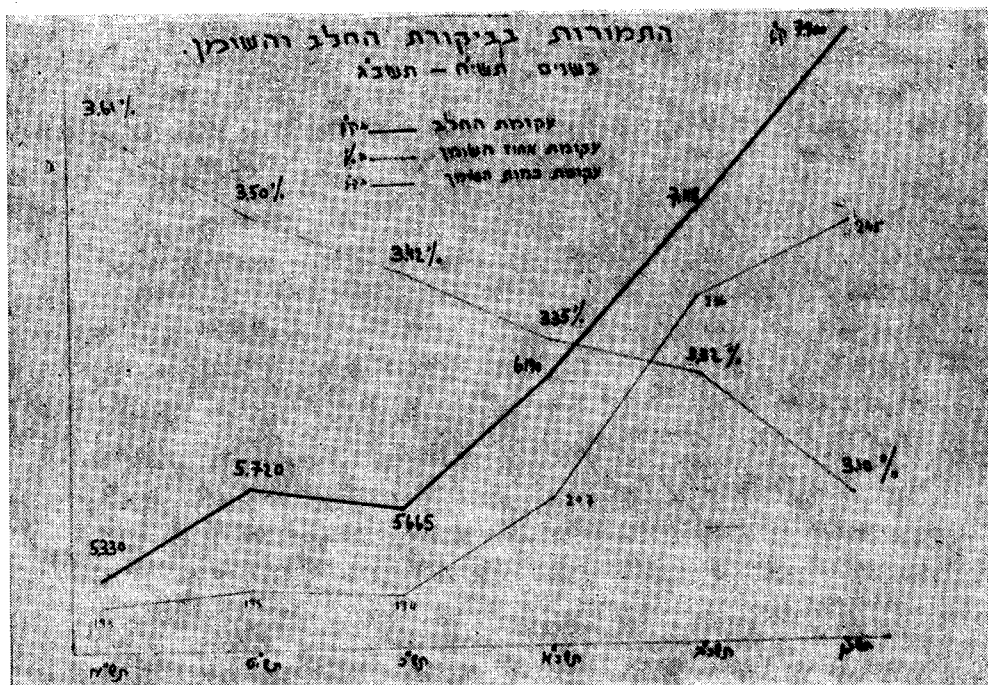
טבלה 4 מוכיחה בבהירות את מגמת השינויים בהרכב התפריט: חלקה של השחת פוחת והולך והמזון המרוכז הולך וכובש לעצמו את עמדת הבכורה. אין כל חידוש בדבר, כיון שזהו כיום הלך-הרוח במרבית המשקים. על המניעים למגמה זו ברחבי הארץ דובר כבר בהודמנויות שונות ובוודאי עוד ידובר בהם בעתיד.

בוקרי מרחביה מתייחסים באהדה רבה לגידולי המספוא המסורתיים — התלתן והתירס; הם אומרים שאין כל בעיות באביסת הבקר, לסוגיו וגיליו השונים, בשני מיני מספוא אלה. גם תחמיץ התירס רצוי ומקובל באיבוס הבקר. נתעוררו שאלות בקשר עם הסחיט הלח; מספוא

רים מגן-שמואל. נתרשמתי שאין הפרות. מת-פעלות" מרבגוניות זו. החבר עזרא, שהנחני בביקורי זה, מסר לי שבסופו של דבר מנקות הפרות את האיבוסים עד תום, אולם לא נשתכר נעתי בכל זאת שהשפע הזה והגיוון מנוצלים בצורה תכליתית. נדמה לי שאפשר לפתור ביתר הצלחה את הספקת המספוא הגס בעונת הסתיו והחורף, ועד האביב לפי תכנית דלהלן: תחמיץ תירס — החל ממחצית אוקטובר עד מחצית פברואר כמנה עסיסית בלעדית; מאמצע פברואר להחליפו בתלתן ירוק, שיירע עם הגשמים הראשונים, והוא יבטיח את מנת הירק עד למחצית מאי. בנוסף למספוא הנ"ל, לספק במשך כל העונה הזו מנה מלאה של שחת, שתעניק לבהמות את הרגשת השובע, תחמם אותן בעקב תהליך העיכול של כמויות גדולות יותר של שחת, ויתכן שגם תסייע לשמירה על רמה גבוהה יותר של שומן, כשרוב הפרות הן בשיא ההנבה. אפשר לוותר על התלתן הירוק בחדשי נובמבר-ינואר כי הוא יקר מדי (בגלל השקאות סתיו).

בקירוב. מובן שזוהי "אפתעה" לא נעימה כל עיקר, אולם אין רואים לעת עתה דרך לתיקון הדבר.

לוח ההזנה בסוגי המספוא הגס השונים מתגשם כלהלן: השחת הוגשה בכל ימות השנה, אולם במנות מצומצמות למדי — כיחידת מזון אחת ליום לבהמה מבוגרת; התירס הירוק ותחמיצים שונים (סחיט סלק סוכר וקודקודים) מספקים את המנה העסיסית ממחצית יולי ועד אוקטובר; מנובמבר ועד מחצית מאי מצויים באיבוס התלתן הירוק ותחמיץ תירס, כשבועונת דצמבר-מארס מתווספת עליהם קליפות הדורים; במאי-יולי מספק הסחיט הלח את המנה העסיסית. היוצא מזה שמנת המספוא הירוק והעסיסי מצוייה בשפע רב במשך כל חודשי השנה. בשעת ביקורי במשק בתחילת מארס, היתה האפשרות להיווכח שאמנם נתכבדו הבהמות באותו יום בשלוש מנות של מספוא ירוק ועסיסי — תלתן, תחמיץ שיבולת שועל (אלוי) התייחסו הפרות באדישות רבה), וקליפות הד-

האריסטוקרטיים תרמה לא מעט להעלאת הרמה הממוצעת של העדר. בשנתיים האחרונות נתברך העדר גם במבכירות מצטיינות, בנות הפרים הנ"ל ובנותיהן של "תור" ו"חמדן", שבכוון להתמחד בשיאים של הפרות המבורגרות; תנובותיהן הראשונות של אלה נעות בין 6000 ק"ג ל-7500 ק"ג.

חושבני שקוראי רשימה זו ימצאו ענין בפרטים על דרכי היווצרות השיא שהושג בתשכ"ג. מכלל ה-142 פרות שעמדו במוצע שנת, התקיימו 114 פרות משך כל השנה ואף הניבו תקופות חליבה שלמות. פרות אלה התפלגו לקבוצות תנובה, כמתואר בטבלה 5.

טבלה 5. התפלגות 114 הפרות השלמות לקבוצות התנובה השונות

מספר הפרות בכל קבוצה	קב. התנובות (בלטרים)
3	4,000—4,500
13	5,000—5,500
32	6,000—6,500
32	7,000—7,500
28	8,000—8,500
2	9,000—9,500
2	10,000—10,500
2	11,000—11,500

אכן רשאים בוקרי מרחביה להתגאות ב"גדוד" מפואר זה! בקרב 114 הפרות הנ"ל, בכלל זה 36 מבכירות שחלבו תקופות חליבה שלמות, נמצאו 99 שהניבו תנובות שבין 6,000 ל-11,000 ק"ג בתקופות חליבה נורמאליות. 28 הפרות, החסרות להשלמת העדר בן 142 פרות (לפי הממוצע השנתי), הורכבו מ-59 פרות ומבכירות "חלקיות", כלומר — מפרות שיצאו את העדר במשך השנה וממבכירות שהצטרפו לעדר בחודשי

שי השנה השונים. שמע ההישג של בוקרי מרחביה בהגברת כושר ההגנה של העדר ודאי ש"ידשן עצם" כל בוקר בארץ ובטוחני שבשורה זו אף תעורר קינאת בוקרים שתרבה חלב, ואף על פי כן אין אנו רשאים להתעלם מהעננה שמעיבה על אש דות חלב אלה. הדיאגרמה על התנובה מדגימה

מזין פחות בעונה זו ומחשש הקשיים בקצירתו והובלתו בעונת הגשמים העיקרית.

כן מתעוררים אצלי ספקות אם רצוי הדבר להלעיט מנות של 40 ק"ג סחיט לח כשאין משלימים מנה זו במנה מלאה של שחת קטנית. נעכלות הסחיט הזה היא אמנם גבוהה מאוד והפרות גם אוכלות אותו ברצון, אבל יש לחשוש לדלדול הגוף בורחן, והנני מספק אם אפשר למנוע דלדול זה באמצעות תערובות המינרלים האי-אורגאניות.

על דבר אחד, בעל חשיבות רבה, רשאים בוקרי מרחביה לשמוח — על היחסים הטובים שביניהם לבין עובדי המספוא, המשתדלים להינות יפה לכל תביעותיהם ושוקדים על שיפור טיב המספוא ועל הגשתו במועדים המתאימים.

התנובה

בתשכ"ג הניב עדר מרחביה למעלה ממיליון ליטר חלב. מהדיאגרמה, המובאת כאן, אפשר לעמוד על התפתחות התנובה והתמורות שחלו בה מאז תשי"ח ועד סוף תשכ"ג. בולטת למדי העליה התלולה בתנובה הממוצעת החל מתש"ך. כבר הוזכר לעיל שהסיבה העיקרית לעליה זו יש לראות בסלקציה החריפה שבוצעה בשנים האחרונות. אותן 63 הפרות שסולקו מהעדר בתשכ"ג היוו כ-45% מהמספר הממוצע השנתי של פרות שעמדו באותה שנה ברפת. שנת תשכ"ג היתה נוחה באופן מיוחד ל"ביעור חמץ" כה חריף, מטעמים ידועים לכל בוקרי הארץ. אולם גם בשנים הקודמות לא ריחמו כנראה בוקרי מרחביה על המפגרות בהנבה או הלקויות בכל מיני מומים, כיון שבמשך 4 שנים, כתוצאה מהסלקציה הזו, גדל עדר הפרות ב-11 ראש בס"ה.

בביצוע הסלקציה מתבלט גם קו מנחה מסוים מבחינה טיפוחית. משנוכחו בוקרי מרחביה בעליונותן של בנות פרים מסויימים, השתדלו להרבות אותן ואף שמרו עליהן יותר; וכך אנו מוצאים שבתשכ"ג היו בעדר 55 פרות, יוצאות חלציהם של "קישון", "דנדי" ו"פלד", כשכל השאר הן צאצאיהם של 30 פרים אחרים. ברור שנציגות כה מכרעת של בנות הפרים

מתפעלים משפע החלב שהניבה, שמחים על הצירוף המוצלח של דם „דנדי” ו„פלד” בעורר קיה, אולם מצחנו ייחרש קמטים כשנעיף עין על מתכונת השומן בחלבה של „אלופה”, או כשנציץ בתנובת השומן שזכינו בה מהים הגדול הזה של חלב.

בצורה חד-משמעית את המפולת במתכונת השומן! ואפילו ננסה לנחם את עצמנו שאין לראות בפחיתה זו התקה ופריעה חמורה ביסודות תורשתיים, הרי על כל פנים יש להצטער על תופעה זו מכמה וכמה בחינות. אנו נהנים מיופי המראה של „אלופה” (ראה תמונה).

„אלופה” נולדה — 23.12.59, האב — „דנדי”; האם — אלופה, אב האם: דנדי.
בתקופה 1 הניבה: 8372 ק"ג חלב, 201 ק"ג שומן, 2.4% שומן ב"ח. 297 י"ח.

כך — בשתי ארוחות. בגיל של חודש מועברים הוולדות לסככה ומשכנים אותם בקבוצות בתאים, לפי הגיל. מגמיעים בחלב עד הגיל של $5\frac{1}{2}$ –6 חודשים; בס"ה, כ"ג 120 ק"ג חלב מלא ו"ג 600 ק"ג רזה. את החלב הרזה מתקינים במיתקן בחישה מיוחד לפי המתכון של ק"ג אחד אבקת חלב ל"ג 5 ליטר מים; חלב זה הוא איפוא עשיר יותר בחומר יבש, ובאופן מיוחד בחלבון, וכיון שאין הוא ניתן בכמויות גדולות, הרי מתרגלים הוולדות הרכים ביתר קלות ומוקדם יותר לצריכת המספוא היבש המוגש להם, החל מהגיל הרך ביותר. אין נזקקים ל„אורופאק” כלל, והבריאות משביעה רצון בהחלט; מקרי המות הם נדירים ביותר. עד הגיל של שנה מוגשות הכופתיות

אמנע מלזרות מלח על פצע זה. בוקרי מר-חבריה עומדים יפה על משמעות עובדה זו ונקווה שהם יצליחו לתקן את המעוות.

גידול השגר

בעבר היתה קיימת בעדר בני-הבקר הרכים „בעיית” שלשולים, שנסתיימו לעתים גם בתמור תה. מטבלה 2 למדים שבתשכ"ג נפסדו 7 עגלות 13 עגלים. בשעת ביקורי נמסר לי שהצליחו להתגבר על התקלה הזו לאחר ששופרו תנאי השיכון והטיפול. כיום, סדרי ההזנה והטיפול בבני-הבקר הם כלהלן: בחודש הראשון לחייהם מוחזקים הוולדות בכלובים שליד מכון החליבה. בשבוע הראשון מוגש החלב ב"ג 3 ארוחות ואחר

התבטא אחד הבוקרים שאת „עיקר התנובה מניבים, לא הרפת היפה, לא מכונת החליבה המודרנית ביותר, ואף לא המזון המרוכז, אלא הרפתן!“ כשסוקרים את המצב במספר משקים ועורכים השוואה ביניהם, נוטים לעתים קרובות להצטרף לדעתו של הבוקר הנ"ל. מרחביה נת-ברכה עד עתה בעובדים שהינם מלאי-חרדה לפרשת הביצוע התכליתי של העבודה לכל סעיף פיה ולטיפול בבהמות. רובם של העובדים כיום בענף הם צעירים; הוותק של הוותיקים ביותר בענף הוא 7-8 שנים, ואלה הם עזרא צמרי ואלעד אפרתי, המתחלפים מדי פעם בתפקידי הריכוז של הענף; אחת החברות של הצוות, יהודית, היא בעלת וותק של 6 שנים; השאר הם בחזקת „טירונים“ — 2-3 שנים בענף.

מהשיחות עם הוותיקים נתרשמתי שיחסם לענף הוא מעמיק ומקיף ביותר; להם עין בוחנת לגבי הבעיות הכלכליות והמקצועיות גם יחד, אולם מדבריהם מבצבצת בכל זאת הדאגה לממשיכים ולמתמידים בענף, כי הרי ידועה המימרא הרוסית שאין הסנונית האחת מביאה את האביב. הדאגה לצוות קבוע ומסור לענף היא למעשה דאגתם של רוב המשקים הקיבוציים בימינו, אך יתכן שיש יסוד לתקווה שהמסורת מימים עברו והסיפוק מההתקדמות וההישגים יעמדו לו לצוות העובדים במרחביה לימים רבים והוא יתמלט מתלאות של „משברים“ בעבודה.

איני רשאי לסיים רשימתי זו מבלי להזכיר את פעלו של אחד ותיק, החבר משה יעקבזון, שמתלווה זה שנים רבות לצוות הבוקרים שבמר-חביה. אין הוא חולב ואין הוא מאביס את הבהמות, אולם רשאי אני להגיד שתרומתו בהעלאת התנובה ובשמירה על בריאות העדר אינה נופלת בשום פנים מזו של שאר אנשי הצוות. איני יודע בעצם אם „מי העבודה“ שלו נרשמים לחובת העבודה בענף הבקר, או שיש לו „קונטו“ נפרד בהנהלת החשבונות, אולם באחת אני בטוח: זכותו בהכנסות הענף, ובדאי גם בשאר ענפי המשק אינה מבוטלת כל עיקר. כינויו בפי העובדים הוא „משה הזבלן“ ועל פיו יישק כל ענין הריפוד, הוצאת הזבל וריכוזו,

כמעט ללא הגבלה ורק מגיל זה ולמעלה מפחיתים במזון המרוכז ומבססים את התפריט על מספוא גס בעיקר. נוכחתי שהעגלות אינן מפורטמות כלל ובגיל 15-16 חודש הן כשרות להפריאה. להתעברותן של העגלות בתשכ"ג, די היה ב-1.28 הזרעות (בממוצע) — הרי זו תוצאה טובה למדי.

את עגלי המרבק מוזינים עד הגמילה לפי השיטה הנהוגה לגבי העגלות ואחרי זה — כנהוג בשאר המשקים, אך נאמר לי שחדלו להיזקק להורמונים, כיון שנוכחו שאין בהם כל יתרון התוצאות בשיווק העגלים מאשרות זאת.

בריאות ופוריות

בדרך כלל ניתן לאמור שמצב הבריאות בעדר הוא די טוב. יש לציין באופן מיוחד את ההצלחה בביעור הפאנאריציום לאחר שנסללו החצרות, והבוק והרפס נעלמו כמעט כליל. יש לשער שגם פיזור סדיר של פוספאט גלמי ברפד תורם לשמירת בריאות הטלפיים. הצרה שמדי אינה עדיין, הרי זו מכת המאסטיטיס, שהפכה בשנים האחרונות לצרת הכלל ברחבי הארץ; מחלה זו מציקה קשה גם לבוקרי מרחביה, כיון שהיא מופיעה גלים-גלים ומדי שנה יש הכרח להוציא פרות לשחיטה מחמת התקפות אלה. מהשחפת, טוהר העדר, כן מוגן הוא בפני הפלה מדבקת ע"י החיסון; נהוג גם חיסון בפני אנא-פלאסמה.

היו שנים שהעדר היה נפגע בעקב פוריות לקויה, אולם בשנתיים האחרונות הוטב המצב וזה — הודות לפיקוח וביקורת מתמידים על מחזורי ההתייחסויות של הפרות; „גילוי“ התאנה ואבחנתה אינם עוד ענין של הצצה מקרית בעדר. תוצאות ההקפדה הזו על הופעת התאנה לא אחרו לבוא ובשנת תשכ"ג נדרשו בממוצע 1.51 הזרעה לכל התעברות. בשנים האחרונות הוקדשה גם תשומת לב לתיכנון הזיווגים, ככל שניתן הדבר לביצוע באמצעות המכון להזרעה האיזורי.

העבודה וצוות העובדים

באחת השיחות על מימשק ענף בקר החלב

אם אגיד ששירותו של "משה הזבלן" חסך טונות רבות של מספוא יקר ונוסף לזה תרם תרומה נכבדה להישג המפתיע בהנבת העדר.
מהתרשמותי במרחביה ארשה לעצמי לייצץ לכל צוות של בוקרים שבארצנו שישתדל לצרף אליו חבר נוסף שיטיל על עצמו את התפקיד של משה הזבלן המרחבייתי וילך בדרכיו. כל יחששו להוצאה הנוספת בסעיף העבודה; מובטח מראש שעובד נוסף זה יזכה בשכר עבודה גבוה למדי ואין כל ספק בכך שגם שכר "יום העבודה" של יתר חברי הצוות יגדל בשיעור בלתי מבוטל בעקבות שירותו הצנוע של מין "זבלן" כזה.

י. עצמון

הערה:

- כמקורות לרשימה זו שימשו:
1. זכרונותיו של המחבר מימים עברו;
 2. חוברת "במשק", שפורסמה ע"י קיבוץ מרחביה וחבורה ע"י עזרא צמרי;
 3. ביקור במשק במארס 1964, שיחות עם הח' עזרא וקשר מכתבים אתו.

והדאגה לרפד. בביקורי במשק, לאחר יום גשם ובחורף גשום זה, יכולתי לשפוט יפה על הברכה שבתפקידו ובשקדנותו. כל הבקר, בסככות ובחצר, נראה נינוח, נהנה ממרבץ יבש, ובהשוואה למראה הבהמות במקומות אחרים, אף נקי ביותר. ולא שמעתי תלונות על "יוקר" הזבל מחמת יוקר הקש וכן לא התאוננו כלל על המחסור בחומרי ריפוד (בתשכ"ג הצליחו ל"גייס" כ-600 טונות קש לריפוד).

בשיחות עם רפתנים שונים, שהשתחררו כביכול מ"סאנטימנטים" לפרה, נאמר לי לא פעם שדאגתי אני למרבץ יבש ונוח אינה אלא ענין של "קוסמאטיקה", ומוטב להוסיף עוד קילו ועוד קילו של מזון מרוכז ואז ודאי שיגאה החלב בדלי. אני לכשעצמי נוכחתי לא פעם, ואף בניסוי מדויק בחוץ לארץ, שבעדר הניזון באופן נורמאלי, עדיפה הנינוחות של הבהמה — יהי זה של פרת החלב, של העגל המתפטם ואף של העגלה שמגדלים לפרה, על פני תוספת עוד קילו ועוד קילו של מספוא. בטוחני שלא אגזים

מטעם מינהל ללדרכה פורסמה תכנית הדרגה לבוקרים לשנת 1964/65

החודש	הנושאים	משך הפעולה, ימים	סוג המשתתפים	שיטת הביצוע			הערות
				שיחה כנס,	תערוכה	קורס	
4/64	סטאטיסטיקה גאנאטית	3	מדריכים לשכתיים			+	—
5	מבחן פרים	1	חקלאים		+		תצוגת בנות פרים
6	הישגים בענף	1	חקלאים			+	חלוקת פרסים ארצית
6	חלב וחליבה	5	חקלאים			+	מתקדמים
6	הגורם האנושי בהדרכה	5	מדריכים לשכתיים			+	—
7	יסודות בגידול בקר	6	חקלאים			+	—
9	מבחן פרים	1	חקלאים		+	+	תצוגת בנות פרים
9	ניהול וייעול שלב ב'	5	מדריכים לשכתיים			+	—
10	חלב וחליבה	5	מדריכים כפריים			+	—
10	ניהול וייעול	5	חקלאים			+	ותיקי הענף
11	ייצור בשר	5	חקלאים			+	בעדרי חלב ובעדרי בשר
11	טכניקה של ניסויים ותצפיות	5	מדריכים לשכתיים			+	—
2/65	בריאות חלב, חליבה	5	רכזי רפת במוסדות חינוך			+	עובדי מוסדות חינוך
3	מימשק וניצול מרעה	5	חקלאים			+	עדרי בשר